

POSSEIBLE: FELSEFE DERGİSİ

Cilt 12/ Sayı 2 / Aralık 2023

ISSN: 2147-1622

Hayden White'i Michel Foucault ile Okumak: Soybilim, Anlatı ve Tarihin Kurgusalılığı

Şilan Kesler

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
silan.kesler@msgsu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0850-9250

Öz

1980'lerle beraber, postmodernizmin yükselişine dair görüşlerin peşi sıra, tarihin öznelliğine ilişkin fikirler doğmaya başlamıştır. Bu tarih fikrinde; indirgeyici tutumlara karşı çoğulluğu savunmak ve tarihin geçmişten çok şimdiyle, iktidarla ve iktidar-bilgi ilişkisiyle bağlantılı olduğu düşüncesi merkezidir. Temelinde 19. yüzyılın geleneksel tarihçiliğine eleştirileri barındıran bu görüşler, tarihe dair açıklamaların, dilin sınırları içerisinde olduğu fikrine dayanırlar. Tarihyazımının bilimsellik ve nesnellik boyutu sorgulanırken, dilbilimsel öğeler ve bunları takiben estetik boyut da bu sorgulamalara eklenmektedir. 20. yüzyılda Hayden White, geleneksel tarihyazımındaki tutarlılık ve bütünlük iddialarına, anlatının aslında estetik açıdan biçimlendirildiğine vurgu yaparak, tarihsel söylemin ve onu yaratan dilsel kapsamın birbirinden ayrıştırılmayacağı fikriyle itiraz eder. Tarihçi kimliğini reddederek, tarihin kurallarını tehdit eder cinsten anti-tarihsel bir tarih kavrayışı oluşturan Michel Foucault'nun insan bilimlerine eleştirileri, tarihsel dönemleri epistemeler arası geçişler olarak inceleyişi ve Nietzsche'den esinle kullandığı soybilim, White'ın kendi Foucault okumasında sahiplenilmektedir. Dolayısıyla Foucault'nun da tıpkı Nietzsche gibi bir şair-tarihçi kimliğine bürünerek "estetize edilmiş bir tarih" anlayışını irdelediğini; White'la bu estetizasyonu ele almanın yanında, bilimcilik ve oliguculuk eleştirileri bakımından da ortaklaştıklarını düşünebiliriz. Bu makalede, White ve Foucault'da gördüğüm bu paralellikleri soybilim, anlatı ve "tarihin estetizasyonu" temaları üzerinden izleyerek yaptığım analizlerin sonuçlarını sunmayı amaçlıyorum. White ve Foucault'nun konularının ve geliştirdikleri tarih kavrayışının, tarihin kurgusal yönünü ve söylemlerdeki örtük tercihleri ifşa edebilme potansiyeli taşıdığını göstermeye çalışıyorum.

Anahtar Sözcükler: Soybilim, Episteme, Tarihsel Anlatı, Olguculuk, Mecaz, İktidar.

Posseible: Felsefe Dergisi, 2023, 12(2), 144-165.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10438795>

Kategori: Araştırma Makalesi / Gönderildiği Tarih: 12.11.2023
Kabul Edildiği Tarih: 10.12.2023 / Yayınlandığı Tarih: 25.12.2023

POSSEIBLE: JOURNAL OF PHILOSOPHY

Volume 12 / Issue 2 / December 2023

ISSN: 2147-1622

Reading Hayden White with Michel Foucault: Genealogy, Narrative and the Fictionality of History

Şilan Kesler

Mimar Sinan Fine Arts University
silan.kesler@msgsu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0850-9250

Abstract

In the 1980s, following the rise of postmodernism, ideas about the subjectivity of history began to emerge. Central to this notion of history is the defense of plurality against reductive attitudes and the idea that history is more connected to the present, power, and the power-knowledge connection than to the past. Grounded in a critique of the traditional historiography of the 19th century, these views are based on the idea that explanations of history are shaped within the limits of language. As the scientific and objective dimension of historiography is questioned, linguistic elements and subsequently the aesthetic dimension are also added to these enquiries. In the 20th century, Hayden White confronted the claims of coherence and unity in traditional historiography with the view that historical discourse and the linguistic context that creates it cannot be separated, emphasizing that the narrative is actually aesthetically structured. Michel Foucault's criticism of the human sciences, his analysis of historical periods as transitions between epistemes, and his use of genealogy inspired by Nietzsche, who rejects his identity as a historian and creates an anti-historical conception of history that threatens the rules of history, are upheld in White's own reading of Foucault. Takes on the identity of a poet-historian and examines the understanding of an "aestheticized history"; in addition to addressing this aestheticization with White, we can also think that they are in common in terms of their criticisms of scientism and factualism. In this article, I here aim to present the results of my analysis of these parallels I observe in White and Foucault through the themes of genealogy, narrative and the "aestheticization of history." I attempt to show that White and Foucault's positions and the conception of history they develop have the potential to expose the fictional aspect of history and the implicit choices in discourses.

Keywords: Genealogy, Episteme, Historical Narrative, Factualism, Tropology, Power.

Posseible: Journal of Philosophy, 2023, 12(2), 144-165.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10438795>

Category: Research Article / Date Submitted: 12.11.2023

Date Accepted: 10.12.2023 / Date Published: 25.12.2023

Hayden White'ı Michel Foucault ile Okumak: Soybilim, Anlatı ve Tarihin Kurgusallığı

Şilan Kesler

Giriş

19. yüzyıl Alman tarihçilik geleneği, tarihçiyi var olan gerçeği olduğu gibi resmedebilecek olan kişi¹, tarihi ise kurumsallaşarak bilim olma vasfını elde edebilecek bir disiplin olarak görür. Hayden White, “belge tarihçiliği” fikriyle öne çıkan Alman tarihçi Leopold von Ranke'nin kurucusu olduğu bu tür bir tarih metodunu, kendi tarih yaklaşımı doğrultusunda açıklar. Buna göre Ranke; kullandığı tarih yönteminin, ancak Sir Walter Scott'ın romans romanlarında bulunan temsil ilkelerine karşıtlığı bakımından anlaşılabilceğine işaret eder. Böylece Ranke, Orta Çağ'da gerçek hayatın herhangi bir romanda anlatılandan daha büyüleyici olduğunu bu romanlar vesilesiyle fark ettiğinden dolayı, kendisini yalnızca belgesel kanıtların tanıklık ettiği olguları yeniden sunmakla kısıtlar. Ranke, tarihsel alanı dolaysızlığıyla ve canlılığıyla görmeyi engelleyen her şeyi reddedecek bir tarih metodunu haber veriyordur.² Buradan itibaren görürüz ki, 19. yüzyıl bir olgular çağı olmuştur. Hayden White'ın Avrupa'nın tarihsel imgelemine ele almak üzere incelediği 19. yüzyıl, birbirini her ne kadar tamamlasa dahi, aslında birbirinden farklı iki tür tarihsel düşünme biçiminin etkisi altındaki bir dönemi meydana getirmiştir. Bu tarihsel düşünme biçimlerinden biri, arketipik açıdan yansımalarını Georg W.F. Hegel'in ve Auguste Comte'un çalışmalarında bulan ve tarihe yaklaşımları bakımından birbirine az veya çok benzer nüveleri barındıran biçimdir.³ Bu tarihsel biçim,

1 Edward Hallett Carr, *Tarih Nedir?* İstanbul, İletişim, 2021, 59.

2 Hayden White, *Metatarih: On Dokuzuncu Yüzyıl Avrupası'nda Tarihsel İmgelem*. Çeviren Mehmet Küçük. İstanbul, Ketebe, 2022, 193.

3 Megill, Allan. 1973. “Foucault, Structuralism, and the Ends of History.” *The Journal of Modern History* (The University of Chicago Press) (51): 494.

odağına “gelişim” temasını almakta olup, tarihsel olarak aşamadan aşamaya giden ve birtakım yasalara bağlı bir hareket fikrini merkezinde tutmaktadır. Bu noktada temel varsayım, herhangi bir olgunun doğasının yeterli düzeyde kavranabilmesi için, onun gelişim süreci içerisinde işgal ettiği yerin anlaşılması gerektiği yönündedir. Bu varsayım, 19. yüzyılın entelektüel tarihine önemli ölçüde yön vermiştir. Tarihsel düşünme biçiminin ikinci versiyonu ise, daha ziyade bireyselciliği merkezine alan yaklaşım olmuştur. Buna göre, her tarihsel varlığın kendine özgü ve kıyaslanamaz bir değeri söz konusudur. Bu fikir, zamanla idealist kökenlerinden arındırılmış ve tarihin bilimsel ve nesnel olması gerektiği fikriyle beraber varlığını sürdürmüştür.⁴ Edward Hallett Carr, *Tarih Nedir?*⁵ de, 19. yüzyılın kendine güven ve iyimserlik taşıyan bir dönem olduğunu ve olguların bu dönemde genellikle doyurucu sayıldıklarını bildirirken; dönemin ruhuna, tıpkı Adam Smith’in liberal ekonomik öğretisi gibi, tarih görüşünde de gizli bir elin evrensel uyumu sağlayacağı inancının hâkim olduğunu belirtir.⁵ Bu türden tarihsel düşünme biçimlerinin örnekleriyle, her ne kadar 19. yüzyıl tarihçilik geleneğinden öncesinde de karşılaşılıyor olsak bile, bunların entelektüel alanın sahnesine yerleşmesi ve elzem hâle gelmesi, ancak 19. yüzyılda gerçekleşebilmiştir.⁶

Makalenin ilerleyen bölümlerinde Foucault üzerindeki tartışılmaz etkisi nedeniyle üzerinde duracağımız Friedrich Nietzsche, tarihsel olanın değerindeki bu artışa şiddetle tepki göstermiş ve Tragedyanın Doğuşu’ndan kısa bir süre sonra yazdığı ve bu metni üzerinde bir tür odaklama işlevi gören Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası adlı denemesinde, kendi zamanında tarihsel kültürün aşırı artışı olarak gördüğü şeye sert bir şekilde saldırmıştır. Nietzsche, henüz metnin ilk sayfalarındayken, hepimizin tarihsel bir ihtiras durumundan mustarip olduğunu belirtir.⁷ Nietzsche’nin bu noktada kendi zamanına yönelik şikayeti bu dönemin tarihsel olması değil, fazla tarihsel olması olmuş; Nietzsche böylelikle tarihten değil, tarihin fazlalığından mustarip gördüğü bir çağın eleştirisini yapmaya girişmiştir.⁸ Bu yönüyle Nietzsche, Hayden White’a göre de tarihçilerin 1830’lardan itibaren kullanageldikleri tarihsel analiz kategorilerini reddetmiş; bu tür kategorilerin yönlendireceği bir tarihsel süreci de yadsımıştır. Bu bakımdan, White’a göre Nietzsche’nin amacı, tarihin nasıl olup da trajedinin yaptığına benzer bir biçimde, yaratıcı bir hayal gücü yoluyla dönüştürülebileceği ve bir trajik sanat hâline gelebileceği olmuştur.⁹ Böyle düşündüğümüzde, tarihin estetizasyonunun en çarpıcı biçimlerinden biriyle Nietzsche’de karşılaştığımızı saptamamız yanlış olmaz.

Öte yandan, 20. yüzyılda, her ne kadar farklı rotaları takip etmiş olsalar da, çıkış noktasını 19. yüzyılın tarihçilik geleneğine bir eleştiriden alan ve tarihyazımının dille irtibatını ortaya koyarak, tarihin estetize edilme ve dille ilişkilendirme biçimlerini fark ettiren isimlerden biri Hayden White, diğeri ise Nietzscheci soybilim kavramını geliştirerek farklı bir tarih kavrayışı ortaya koyan Michel Foucault olmuşlardır. Her

4 a.g.e. 494-495.

5 Carr, *Tarih Nedir*, 71.

6 McGill, “Foucault, Structuralism”, 495.

7 Friedrich Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası*. Çeviren Mustafa Tüzel. İstanbul, İş Bankası, 2018, 2.

8 McGill, “Foucault, Structuralism”, 496.

9 White, *Metatarih*, 356.

ikisi de tarihin olgusalılığına karşı yeni tarih kavrayışları geliştiren bu iki ismin, geleneksel tarihyazımının katı nesnellik ve kesinlik arayışını sorgulayan ve dilin kullanımının tarihyazımındaki etkisini ifşa eden yönleriyle önemli bir ortaklaşma durumu sergilediklerini ve yine oldukça kritik görünen bir tespite vardıklarını görebiliriz. Bu tespitin, 19. yüzyılın tarih anlayışında göz ardı edilmeye çalışılan, tarih anlatılarındaki kurgusal unsurun varlığı olduğunu söyleyebiliriz. Böylelikle hem Foucault hem de White, tarihyazımını ve tarihi yazanları, ortaya çıkardıkları üründe, dilden kaynaklanan ve zorunlu olarak var olan tarihsel söyleme ve bu söylemlerdeki otoriteden kaynaklı örtük tercihlere karşı uyarılmış ve onları daha duyarlı hâle getirmişlerdir.¹⁰ White'a göre, tarihçi tarih anlatısına verdiği estetik biçimin sayesinde, gerçekliğin bazı kısımlarını dışarıda bırakabilirken, bazı kısımlarını da kendi toplumsal politik konumuna göre şekillendirip indirgemeci bir tutum sergileyebilmektedir. Yine aynı sebepten dolayı, White'ta ve Foucault'da ortak olan bir başka unsurun, bir bilimcilik eleştirisi olduğunu söylememiz mümkündür. Bu açıdan Foucault, White'ın kendi Foucault okumasında da ileri sürdüğü gibi, insan bilimindeki özcü gerçekçiliğin reddedildiği bir tarih anlayışı ortaya koyar; bu tarih anlayışı ve kullandığı stratejilerden biri olarak soybilim, anti-tarihsel bir tarih anlayışına, paradigma inşa etmekten ziyade, var olan paradigmayı yok eden bir tarih okumasına götürür cinstendir. Benzer şekilde, hem White hem de Foucault, insan bilimlerinin dilin kullanımı konusundaki değişken ve muğlak tutumu konusunda da ortaklaşırlar.

1.Hayden White ve Michel Foucault: Olguculuk Eleştirisi ve Tarihin Söylemsel Yapısının İfşası

Tarih felsefesi, bir süredir bilim felsefesi ve toplumsal bilimden ayrılarak sözbilime, sanata, edebiyata ve estetiğe doğru yönelme eğilimi göstermiştir.¹¹ Bu eğilime en fazla dikkat çeken örneklerden biri, Amerikalı tarihçi Hayden White olmuştur.¹² Hayden White, insanlığa ait her şeye dair bir etkileşim süreci olarak betimlenen tarih disiplinin, esasında temel hedefi Batı'da gelişen eğilimler olan bir bilim olarak, "icat edilmiş" ve "üretmiş" olduğunu düşünür.¹³ Fakat daha temelde ise White, "anlatının özerkliğini" savunur. Bu açıdan anlatı, White'a göre, kurgusal yapısı itibarıyla, kendi ifade ettiklerine indirgenemeyecek türden niteliklere sahiptir ve bu sebeple White için anlatı, "genişletilmiş bir mecazdır". White anlatı olarak tarih şeklindeki fikriyle, tarihyazımı ve kurgu arasındaki, Batılı yazında çetrefilli bir mesele olarak duran sorunu gidermeye ve aradaki açığı kapatmaya gayret eder.¹⁴ White'a göre tarihçi,

10 Bu iki figürden White için, White'ın zengin ve yıllara yayılan yoğun külliyatı üzerinden önemli sonuçlara varmış, anlaşılır ve yol gösterici bir makale için bkz. Selim Tezcan. 2018. "Hayden White ve Tarih Anlatısı Sorunu." *Turkish History Education Journal* (7): 650.

11 Lorenz, Chris. 2013. "Tarihler Doğru Olabilir mi? Anlatıcılık, Olguculuk ve 'Mecazi Dönemeç'". *Cogito (YKY)* (73: Tarihyazıcılığı): 226.

12 Bir başka isim ise, Narrative logic: a semantic analysis of the historian's language isimli çalışmasıyla bilinen Frank Ankersmith'tir. Ankersmith, tarihsel araştırmanın geçmiş gerçekliğe yönelik doğru, tekil ve betimleyici ifadeler ürettiğini ve tarihsel anlatıların da bu ifadelerin bir araya gelmesiyle oluştuğunu düşünür. a.g.e. 235.

13 White, Hayden. 2013. "Tarihsel Olay." Çeviren Sanem Paker. *Cogito (YKY)* (73: Tarihyazıcılığı): 62.

14 White, Hayden. 1985. "The historical text as literary artifact." *The tropics of discourse: Essays in cultural criticism* içinde, Baltimore: Johns Hopkins University, 122.

geçmiş üzerine edebi ve dilbilimsel bir yapıyı dayatır.¹⁵ Bu yönüyle tarihçi, anlatıları yazarken, mecazlarda söz konusu olduğu gibi bakış açıları yaratmaktadır.¹⁶ White, 19. yüzyıl tarihçilerinin, olguların kendiliğinden konuştuğu zannına kapılsalar bile, bütün bilimsellik iddialarına rağmen, aslında tarihin kurgusal yönünü gözler önüne serdiklerini iddia eder.¹⁷ Bir 19. yüzyıl tarihçisi olarak Ranke'ye baktığımızda, tarihyazımında her türlü kurgudan uzak durulması gerektiğini savunur. Ancak White'a göre, 1980'lerde gerçekleşen "anlatıya dönüş" eğilimi, tam da tarihçilerin tarihsel olguyu ele alırken edebi bir yorumun gerekli olduğunu fark etmelerinden kaynaklanmıştır. Olgu odaklı tarihyazımının, kesinliğin ve açıklığın yerini, bundan böyle dil tarafından sağlanan mecazlar ve hikâyeleştirme almıştır.¹⁸ Öyle ki White'a göre, gündelik hayattaki en basit kıyas ve mantık cümlelerinde dahi kurgusal bir seçim yapmaktayızdır.¹⁹ Dolayısıyla White, dönemin tarihçilerinin birbirine benzemeseler bile aynı geçerlilikle ve tutarlılıkla tarihi yazıyor gibi göründüklerinin farkındadır; ancak esasen yazdıkları şeylerin, aralarında olsa olsa estetik veya ahlâki gerekçelerle tercihte bulunulması mümkün olan farklar bulunan şeyler olduklarına işaret eder.²⁰ Dolayısıyla estetik tercihlerin tarihsel anlatıya biçim vermede sahip olduğu etkinin üzerinde durulması şarttır.

Foucault'ya bakacak olursak, Lucette Finas'a verdiği röportajda, Hakikat Cesareti adlı kitabındaki kurgusal karakter hakkında kendisine sorulan soruya karşılık söyledikleri dikkat çekicidir:

Kurgu sorununa gelecek olursak, bu benim için oldukça önemli bir sorun: Kurgudan başka bir şey yazmadığımın tamamen farkındayım. Kurguların gerçeğin ötesinde (hors verité) olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmek istemiyorum. Bana öyle geliyor ki, kurguyu hakikatin içinde çalıştırmak, kurgusal bir söylemle hakikate uygun etkiler yaratmak ve hakikat söyleminin henüz var olmayan bir şeyi ortaya çıkarması, onu 'inşa etmesi' ve böylece onu 'kurgulaması' şeklinde işleme mümkündür. Kişi bir tarihi, onu doğru kılan bir siyasi gerçeklik temelinde 'kurgular', böylece henüz var olmayan bir siyaseti, tarihsel hakikat temelinde 'kurgulamış olur'.²¹

Bu satırların peşi sıra, Foucault'nun kurgu konusunda White ile benzer bir okuma yapmaya elverişli bir isim olduğunu düşünmek mümkündür. Bu meseleyi makalenin ilerleyen bölümlerinde daha derinlikli olarak ele almaya çalışacağım. Ne var ki öncesinde şu meseleye değinmemiz faydalı olacaktır. Foucault'nun metinlerindeki

15 Lorenz, "Tarihler Doğru Olabilir mi", 228.

16 a.g.e. 229.

17 Hayden White, "The historical text as literary artifact", 125.

18 White, Hayden. 2000. "An Old Question Raised Again: Is historiography art or science? (Response to Iggers)." Rethinking History: The Journal of Theory and Practice (9)'ten akt. Selim Tezcan. 2018. "Hayden White ve Tarih Anlatısı Sorunu." Turkish History Education Journal (7): 650.

19 White, Hayden. 1985. "Introduction: Tropology, Discourse, and the modes of human consciousness." The tropics of discourse: Essays in cultural criticism içinde, Baltimore: Johns Hopkins University, 3.

20 a.g.e. 124-125. ve Tezcan, "Hayden White ve Tarih Anlatısı Sorunu", 641-642.

21 Finas'la yapılan röportajdan akt. Megill, Allan. 1973. "Foucault, Structuralism, and the Ends of History." The Journal of Modern History (The University of Chicago Press) (51), 499. (Çeviri bana ait.)

analiz biçimleri, bu analiz biçimlerinin karışıklığı, nedenselliğe ilişkin birtakım soruları göz ardı edişi ile provokatif görülecek kadar, döneminin alışlageldik tutumların dışına çıkışı ve araştırmasının başlığı karşısında aldığı tutumun belirsizliği birçok zaman çetrefilli bulunmuş; metinlerindeki hatalı kurgudan dolayı da olumsuz eleştirilmiştir. Üstelik, Foucault'nun tarih disiplininin içsel değerini aşırı bir şekilde kenara attığını savunanların yanı sıra, yazılarının tehlikeler içerdiğini ve temkinli yaklaşılması gerektiğini ileri sürenler dahi olmuştur.²² Keith Michael Baker, *Kelimeler ve Şeyler'e (Les Mots et Les Choses)* ilişkin olarak, Foucault'nun Aydınlanma düşüncesinin altında yatan epistemolojik prosedürlere dair analizinin ne ölçüde parlak ve düşündürücü ise, bu epistemenin doğasına ilişkin tanımlamasının da o derece kafa karıştırıcı olduğunu saptamaktadır. Yine Roger Hahn, Foucault'nun *Kliniğin Doğuşu'nu (Naissance de La Clinique)*, “korkunç bir kitap” olarak nitelendirirken, yazarın geleneksel dili manipüle ederek yeni kavramlar yaratmaya ilişkin kasıtlı çabasının ve sürekli olarak sıradan olanı aşmaya yönelik arzusunun, korkunç derecede can sıkıcı olduğunu ileri sürer ve kitabın kurgusunun hatalı olduğunu savunur.²³ Gelgelelim tüm bu olumsuz tabloya rağmen, İngilizce konuşulan dünyada, Foucault'nun çalışmalarına karşı sempati duyan kişi, 1973 yılında *History and Theory*'de yayımlanan uzun bir makalesinde *Kelimeler ve Şeyler*'in retorik ya da tropolojik, yani mecazi alt katmanına dair geniş kapsamlı bir yorumlama girişiminde bulunmuş; yine 1977 yılında *Hapishanenin Doğuşu: Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak'a (Surveiller et Punir: Naissance de La Prison)* ilişkin *American Historical Review*'da yayımlanan incelemesi aracılığıyla, Foucault'nun kitaplarından herhangi birinin İngilizce bir tarih dergisinin eleştiri sütunlarında ilk kez yer almasını sağlamış olan isim, tarihçi Hayden White olmuştur.²⁴

White, Foucault'yu geleneksel tarihyazımı standartlarına göre yargılamanın bir “kategori yanlışı” yapmak anlamına geldiğini ortaya koyar. Nitekim Foucault, gerçekten de geleneksel tarihyazımıyla uğraşmamaktadır. Bunun aksine, bir disiplin, bir bilinç tarzı ve bir (toplumsal) varoluş biçimi olarak tarihi, adeta onu yok etmek için yazmakta gibidir.²⁵ Bu bakımdan tarih yazarken, geleneksel tarihyazımında kullanılagelmiş her türlü kuralı neredeyse tehdit edercesine konum alması, onun *anti-tarihsel bir tarihçi* olduğu şeklinde de yorumlanmıştır.²⁶ Dolayısıyla Foucault'nun metinlerinde gerçek anlamda bir tarih teorisinin olup olmadığı da bir bakıma soru işareti olarak kalır.²⁷ Esasen yaptığı şey, geleneksel tarihyazımında karşılaştığımız ve Ranke'ye ait olan, “şeylerin oldukları haliyle sunulması” (*Wie es eigentlich gewesen ist*) fikrinin karşısında durmaktır. Bu açıdan asıl amacı, bir yandan bugünün tarihini yazarken, bir yandan da mevcut düzene saldırmakmış gibi görünür.²⁸

Foucault, özellikle *Kelimeler ve Şeyler, Bilginin Arkeolojisi, Deliliğin Tarihi ve Kliniğin*

22 James Henretta, *Social History as Lived and Written*'dan akt. Poster, Mark. 2008. Foucault, Marksizm ve Tarih. Çeviren Feride Güler. İstanbul: Otonom, 83.

23 Megill, “Foucault, Structuralism”, 456.

24 a.g.e. 455.

25 a.g.e. 456.

26 Mark Poster, Foucault, Marksizm ve Tarih, 82.

27 a.g.e. 82.

28 Allan Megill, 2021. *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*. Çeviren Tuncay Birkan. İstanbul: Metis, 245.

Doğuşu metinlerinde, odağını dil ve söylem yapılarına yöneltir. Bu yönüyle, 1963-1969 arasında yazdığı metinleri, Nietzsche'nin estetizminin izlerini taşır.²⁹ Dolayısıyla Foucault'nun tarihi ele alış biçimi, ancak onun üzerindeki Nietzscheci ilhamı ve etkiyi bir miktar anlamakla açığa kavuşabilir. Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*'nda karşılaştığımız Apollon ve Dionysos arasındaki çatışmayı, yukarıda değinmiş olduğumuz *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası* adlı denemesinde de sürdürerek, kendi zamanının tarihsel kültürünü, bilime ve mantıksal anlayışa olan önyargısıyla miti yok eden ve şiiri kendi topraklarından uzaklaştıran Sokratik öğretiyle ilişkilendirir.³⁰ Bununla birlikte Nietzsche, geçmişe dair tüm bilgiyi reddeden bir pozisyona sahip de değildir. Bunun yerine konumu, yüksek kültürün ancak bir hafızayla mümkün olduğunu vurgulamak biçimindedir. Esasen Nietzsche, okuyucudan, bir bireyin, bir topluluğun ve bir kültür sisteminin sağlığı için tarihsel olmayanın ve tarihsel olanın eşit düzeyde gerekli olduğunun anlaşılmasını talep eder.³¹ Bir gerçekliği yeniden sunmak veya temsil etmek anlamındaki, "bir temsil olarak tarih" yaklaşımını reddeder; bunun yerine bir edebiyat, şiir veya mit olarak tarihin yeniden yaratılmasından yanadır.³²

Nietzsche'ye göre tarihsel bilgi, sonu gelmeyen bir kaynaktan adeta üzerimize akmakta gibidir. Ancak aynı zamanda, insanın bu türden bir akışı ve yükü, dolayısıyla böylesi yüklü bir bilgiyi sindirmeyi başaramadığını metin boyunca pek çok yerde dile getirir.³³ Nietzsche'nin bu çeşit bir tarihsel düşünce biçiminin karşısına yerleştirdiği bir başka tarih anlayışı yine de vardır. Göreceliği odağına alan bu tür bir yaklaşımın aracılığıyla Nietzsche, yaşam ve tarih arasındaki açıklığı, saflığı ve doğallığı yeniden tesis etmeye çabalar. Dolayısıyla bizim, geleceğe ve şimdiye hizmet edebilmesi adına tarihe ihtiyacımız vardır. Nitekim, Nietzsche'ye göre geçmiş, yalnızca "şimdiki zamanda en yüksek olanın" yardımıyla açıklanabilecektir.³⁴ Bu yolla ortaya koyduğu tarih anlayışı, beraberinde, şimdiki zamanın tarihsel olarak, doğası gereği, perspektifleri merkezine almasını getirecektir. Bu yüzden şimdiki zamanın sağlaması beklenen, 19. yüzyılın geleneksel tarih anlayışından farklı olarak, geçmişin hakikatini elde etmek yerine, bu defa artık geçmişe dair bir bakış açısı edinebilmeyi mümkün kılması olacaktır.³⁵ Nietzsche benzer bir şekilde Ahlakın Soykütüğü Üstüne'de, tarih üzerine yazarların olayların aynası gibi olması, dolayısıyla bilimsel olması şeklindeki iddialarının karşısında; tek bir hakikatin yerine, şeylerin çoklu hakikatlerini savunmayı hedefler.³⁶

Sonuç olarak Nietzsche, hem her türden görmenin hem de her türden bilmenin perspektife dayandığını savunan bir konum alır. Foucault'nun, gerek toplumsal analizlerinin gerekse de tarihe dair yaklaşımının da Nietzscheci izler taşıdığı görülür. Nitekim *Kelimeler ve Şeyler*'de baş rolü dil üstlenir; öyle ki burada dilin

29 Megill, *Aşırılığın Peygamberleri*, 244.

30 Megill, "Foucault, Structuralism", 495.

31 a.g.e. 496.

32 Megill, *Aşırılığın Peygamberleri*, 248.

33 Örneğin; Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası*, 29.

34 a.g.e, 51.

35 Megill, "Foucault, Structuralism", 496.

36 Friedrich Nietzsche, *Genealogy of Morals*, 3d essay, s. 29'dan akt. Megill, "Foucault, Structuralism", 496.

konumu tam da Heideggerci ve elbette ki Nietzscheci anlamıyla dildir.³⁷ Bu Nietzscheci ilhamın yanı sıra, Mark Poster'ın da saptadığı üzere; Foucault'nun liberal ve Marksist tarihyazımının zorluklarından sakınmaya gayret eden yeni bir tarih türü geliştirmeye çabaladığını görmemiz gerekir.³⁸ Bu açıdan Foucault'nun *Hapishanenin Doğuşu: Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak* çalışmasında ortaya koyduğu analiz, hem yöntemi açısından hem de kavramsal açıdan, Marx'ın, üretim tarzının tarihin *bütünleştirici* dinamiği olduğu fikrinin yerine, Nietzsche'den ilham alan ve onun soybilim kavramını kullandığı bir pozisyona işaret eder. Öyle ki, "Bugünlerde Nietzsche hakkında sessiz kalmayı tercih ediyorum [...] İddialı olmak gerekirse, yaptıklarına genel bir başlık verecek olsam 'ahlâkın soybilimi' ifadesini kullanırdım." cümleleriyle bu ilhamı dile de getirir.³⁹ Aynı şekilde, Nietzsche'nin üzerinde yarattığı etkiyi, kendisini bir "çoğulcu" olarak tanıtarak teyit eder.⁴⁰ Tüm bunlardan hareketle, Foucault'nun tarihi ele alma biçimini karakterize eden özelliklerden birinin, bütünleştirici bir tavır karşısında aldığı çoğulcu tutum olduğunu söyleyebiliriz. Foucault bunun yerine, dolayısıyla tarihsel bir uğrağı bütünüyle yakalayan bir yaklaşımın yerine, çoğulcu bir yaklaşımı yeğler.⁴¹ Böylesi bir toplumsal teori, bütün bir toplumsal oluşumu yalnızca tek bir anahtar kavram üzerinden veya bir şema üzerinden kavramanın yerine; her bir söylemi ve pratiği katman katman çözümlenmeyi, anlamlarını irdelemeyi ve bu anlamları gittikleri yol boyunca takip etmeyi esas alır. Bu anlamda, Paul Veyne'e göre de Foucault felsefesinin bir "ilişkiler felsefesi" olarak değerlendirilmesi gerekir.⁴² Böylece Foucault, küresel bir tarihin yerine, çeşitli pratiklerin içine yerleşmiş olan ilişkiler ağını, bu ilişkilerin birbirine bağımlılığını ifşa etmeyi amaç edinir.⁴³ Fakat Foucault'nun üzerine çözümlenmeler yaptığı bu pratikler, o güne kadar hiç bilinmeyen yeni merciler değillerdir. Foucault birbirini takip eden pratiklerin sınırlarını gizleyen örtüyü bir anlamda kaldırmaya çaba harcar. Örneğin söz konusu bir hükümetin pratiği ise, bu pratikten ancak onun üzerindeki örtünün yırtılmasıyla söz edilebilir.⁴⁴

Foucault'nun bu açıdan bilgiyi ve iktidarı birbirine nasıl eklediğini anlamak, tıpkı üzerindeki Nietzsche etkisini anlamak kadar önemlidir. Foucault, Marksist geleneğin anladığı türdeki "sermayeden" daha başka bir iktidarı ve onun tüm somutluğu içerisindeki düzenini açıklamaya girişir.⁴⁵ Buradan itibaren iktidar, yalnızca kapitalistlerin üretim araçlarını ve ürünleri alıp sattığı, artık değere el koyan, kâr payını bölüştüren veya bunları yeni yatırımlarda kullanan bir iktidardan ibaret değildir. Panoptik bir zaman-mekân düzenlemesini, gözetlemeyi, hiyerarşi kurmayı, normlar geliştirmeyi hedefleyen; bazı durumlarda üretime,

37 Megill, *Aşırılığın Peygamberleri*, 204.

38 Poster, Foucault, Marksizm ve Tarih, 78.

39 Foucault *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings*'ten akt. Mark, Poster. Foucault, Marksizm ve Tarih. Çeviren Feride Güler. İstanbul, Otonom, 101.

40 Foucault, Michel, "History, Discourse and Discontinuity." Translated by Anthony Nazarro Salmagundi, no. 20 (1972), 226.

41 Mark Poster, Foucault, Marksizm ve Tarih, 97.

42 Paul Veyne, 2019. "Foucault Tarihte Devrim Yapıyor". P. Veyne içinde, *Tarih Nasıl Yazılır?* (N. Özyıldırım çeviren). İstanbul: Metis, 415.

43 Mark Poster, Foucault, Marksizm ve Tarih, 97.

44 Veyne, "Foucault Tarihte Devrim Yapıyor", 391.

45 Bidet, Jacques. 2016. Foucault'yu Marx'la Okumak. Çeviren Zehra Cunillera. İstanbul: Metis, 60.

bazı durumlarda ıslaha, bazı durumlarda ise tedaviye yönelen bir iktidardır. Bu noktada da psikiyatrin, yargıcın veya eğitimcinin bilgisine ihtiyaç duyması kaçınılmazdır; dolayısıyla Foucaultcu iktidarın faaliyeti; ayıran, ayrıştıran, tabi kılan, özneleştiren ve nesneleştiren bir iktidar olması anlamında, bilime dönüşecek bir bilgi arayışındadır. İktidarın tahakkümünün nesnesi, ruhsallığını, bireyselliğini, davranışını bir gözetleme altına aldığı, genel anlamıyla insandır. Bu basitçe bir insan değil, bilime dönüşecek bir iktidar bilgisinin nesnesi olarak, “bilinebilir” olması hedeflenen insandır.⁴⁶ Fakat Foucault açısından insan ancak, “sahte bir nesne” olarak iş görebilir. Böylelikle Foucault bize, bilimin nesnelere, hatta bilimin kendisinin bir hakikat olmadığını da fark ettirmek ister.⁴⁷ Foucault’nun bilimlere yönelik bu eleştirisini, tarihi bilimselleştirme gayretindeki girişimlere yönelik bir eleştiri olarak da okumamız gerekir.

2. Bilimcilik Eleştirisi ve Tarihin Dille İlişkisinin İfşası

Tekrar White’a dönelim. White en genel anlamıyla, tarihte herhangi bir bakış açısının yerine bir diğerini edinmenin, ahlâki ve estetik gerekçelerden kaynaklandığını savunur. Dolayısıyla anlatılar, kaynaklarını tarihçinin bireysel seçimlerinden alırlar. Bu bakımdan tarihin tek bir doğru anlatısının olduğunu savunmak ve olup biten her şeyi bu tek doğru anlatıya indirgemek sakıncalıdır. White’ın anlatı olarak tarih fikri şu unsurlara dayanır. Tarihçi, bulgularını bir anlatı formuna getirirken, hayal gücü yardımıyla ve içinde yaşadığı kültürün ona sağladığı özellikleri kullanarak yaratıcı bir iş gerçekleştiren kişidir. Bu açıdan, anlatı hâline getirme etkinliği sırasındaki tercihleri nedeniyle, tarihsel olaylar kronoloji ve neden-sonuç analizlerinin ortaya çıkardığı açıklamaların ötesinde bir anlamla doldurulmuş olurlar. Tarihçinin hayal gücü, anlatının ortaya çıkışında etkin pay sahibidir; zira, anlatıyı temel olay örgüsü tiplerinden hangisine uyarlamayı tercih edeceği, tamamen tarihçinin hayal gücünün güdümündedir.⁴⁸ Hayal gücü sayesinde ortaya çıkan bu sözel imge, esasen söylemseldir.⁴⁹ White’ın tarihyazımı üzerine fikirlerinde, hayal gücünün pozisyonu özellikle önemlidir. Zira White, tarihçilerin nesnelere şu an mevcut ve görünür olmayan türden nesnelere olduklarına işaret eder. Tarihçinin geçmişten kalmış olan bu görünür olmayan nesnelere aşına hâl getirmesi gerekecektir. Bu sebeple tarihçi, Giambatista Vico’nun dilin mecazları için sıraladığı metafor, metonimi, synecdoche ve ironiden yararlanır.⁵⁰ Ancak White bu sıraladığı mecaz türlerinin determinist bir yapı taşımadığının da altını çizer. Dolayısıyla *Metatarih* adlı çalışması boyunca ele aldığı Michelet, Ranke, Tocqueville ve Burckhardt gibi çeşitli 19. yüzyıl tarihçilerinin yazdıkları tarih biçimi, olay örgüleri bakımından birbirinden farklı şekillerde kombine olabilir durumdadırlar.

White’a göre temel problem, tarihin kurumsallaşarak bir bilim hâline gelmesiyle birlikte ortaya çıkmış olup, tarihçiler zamanla tek bir mecaz türünü kullanır hâl

46 a.g.e. 61.

47 Veyne, “Foucault Tarihte Devrim Yapıyor”, 413.

48 Selim Tezcan, “Hayden White ve Tarih Anlatısı Sorunu”, 641.

49 a.g.e, 632-633.

50 Hayden White, “The historical text as literary artifact”, 94.

gelmişlerdir. Böylelikle tarihsel gerçeklik adeta kendi iç tutarlılığına sahipmişçesine, bir “doğru ve ortaya çıkarılmış hikâye” olarak sunulmuştur.⁵¹ Oysa White şunun altını çizer: Gerçekliğin kavranmasında mesafe kat edilebilmesi, ancak farklı versiyonların bir araya getirilmesiyle mümkün olacaktır. Tam da bu sebepten dolayı, gerçeklik son derece karmaşıktır ve tek bir doğru hikâyeye indirgenmesi hata olacaktır.⁵² Ancak yine de tarihinin anlatıya estetik bir biçim verebilme olanağına sahip olması, ona, gerçekliği daha gizil bir hale getirebilmesi için de olanak sağlar.

Hayden White’ın Foucault üzerine yaptığı okuma, bu açıdan White’ın kendi tarih metoduyla Foucault’nun tarihi kullanma ve yazma biçimi arasındaki benzerlikleri ve 19. yüzyıl tarihyazıcılığına yaptıkları eleştirinin paralelliklerini kavrayabilmek adına oldukça verimli ipuçları sunar. White, Foucault’nun *Kelimeler ve Şeyler*’den itibaren peşinde olduğu şeyin, genel olarak insan bilimlerinin bilimsel olmayan doğasını göstermek olduğunun altını çizer. Bu açıdan White’a göre *Kelimeler ve Şeyler*, 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar insan bilimlerinin gelişimini incelerken, bu bilimsel olmayan doğanın “yaşam”, “emek” ve “dil” gibi kategorilere doğru yayılışını takip etmemizi sağlar. Buna göre, Foucault’nun *Deliliğin Tarihi*’nde akıl sahibi olanlarla olmayanlar arasında takip ettiği ilişki, burada artık genel anlamıyla dil sorununu da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.⁵³

Buna paralel bir şekilde, White’a göre Foucault’nun bu metninde karşımıza çıkan tabloda, vurgu artık, farklı insan doğası anlayışlarının ortaya çıktığı bir toplumsal matristen, bu anlayışların kökenini teşkil eden bir dilsel matrise doğru kaymaya başlamıştır. White, daha da ileri giderek, Foucault açısından biyoloji, psikoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi, sosyoloji, tarih, filoloji vb. insan bilimlerinin alanında olan konuların, bu disiplinlere ve bilimlere ait fenomenlerin oluşturulduğu çeşitli dilsel protokollerin şeyeleştirilmesinden başka bir şey olmadığına işaret eder. Bu sebeple de Foucault için kendi çağının insan bilimleri, eskatolojik ve pozitivist olma eğilimindedir. Başka bir ifadeyle, bir taraftan değerlerin nötr tutulduğu eğilimleriyle pozitivistken, toplumu yeniden tanımlama vasfına sahip olduklarını düşünceleri bakımından da eskatolojiktir. Bu bakımdan, “insan” hakkındaki temel düşünce sistemlerinde bir taraftan Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein ve Noam Chomsky’de görülen türden bir biçimselleştirme eğilimi söz konusuysen, diğer taraftan da Jean-Paul Sartre, Sigmund Freud ve Martin Heidegger’de görülen türden bir yorumlama eğilimi söz konusudur.⁵⁴

Genel itibarıyla White, *Kelimeler ve Şeyler*’in temel iddiasını doğru ve aydınlatıcı

51 Mark Poster, Foucault, Marksizm ve Tarih, 98.

52 White, Hayden. 1985. “Historicism, History and the Figurative Imagination” The tropics of discourse: Essays in cultural criticism içinde, Baltimore: Johns Hopkins University’den akt. Selim Tezcan, “Hayden White ve Tarih Anlatısı Sorunu”, 650. Gerçekliğin kavranmasında “mesafe” kat etmek meselesinin, dolayısıyla “mesafe” meselesinin, olguculuğu merkezine alan tarih anlayışının karşısında duran, oldukça önemli bir uğrak olduğunu düşünüyorum. Mesafe kavramı bu bakımdan mikro-tarih çalışmaları bakımından ele alınabilir gibi gözükmektedir. Ancak bu yazının amaçlarını aşan bu meseleyi, mesafe kavramını ele almış iki figürün mikro-tarih açısından karşılıklı okunması, başka bir yazıda mümkün olabilir. Biri, Kracauer, Siegfried. 2022. Tarih: Sondan Bir Önceki Şeyler. Çeviren Tuncay Birkan. İstanbul: Metis. Diğeri ise, Ginzburg, Carlo. 2022. Tahta Gözler: Mesafe Üzerine Dokuz Düşünce. Çeviren Aysun Şişik. İstanbul: Metis.

53 White, Hayden. 1973. “Foucault Decoded: Notes From Underground.” History and Theory (Westleyan University) (12): 28.

54 a.g.e. 43.

bulur. Yani, 16. ve 20. yüzyıllar arasında ortaya çıktıkları şekliyle insan bilimleri, her birinin ne ölçüde dilin esiri olduğunu fark edememeleri, dili bir sorun olarak görememeleri bakımından benzerdirler. Burada sorun, insan bilimlerinin dil üzerinde çalışmamakta oluşu veya genel bir sorun olarak temsil ile ilgilenmemeleri değildir. Ancak Foucault'nun, insan bilimlerinin dilin kendisi karşısındaki tutumlarının muğlak olduğu konusundaki iddiası, White'a göre haklı görünmektedir. Bu bilimlerin hepsinin yaptığı şey, düşüncenin doğal dillerin kısıtlamalarından kurtarılabilmesi için değerden bağımsız diller inşa etmeye çalışmak olmuştur. İnsan bilimlerinin değerden bağımsız bir dil hayal etmesinin ardında, fizik bilimlerinin verilerinin analizine, öngördükleri matematiksel işlemleri uygulamakta başarılı olmaları bulunur.⁵⁵ Foucault insan bilimleriyle uğraşanların, araştırma nesnelere özlerini, inceledikleri bütünlüklerin parçalarından birinde veya diğerinde aradığını tespit eder. Dolayısıyla White'a göre bu insan bilimleri, Linnaeus'un *taxonomia universalis*'indeki⁵⁶ gibi, varlıkları bir şeyler düzeni olarak birbirine bağlayan ilişkiler ağını ortaya çıkarmaya çalışan nitelik tabloları inşa ederler. White şu saptamayı yapar: Foucault'nun 19. yüzyıl bilincine atfettiği şeylerin düzeninin zamansallaştırılmasının temelinde, şeylerin yalnızca birbirlerinden farklı olmakla kalmayıp, yaşam döngüleri boyunca kendi içlerinde de farklılaştıklarının keşfi bulunmaktadır:

Gelgelelim bir şeyin parçalarının, parçaların toplamından daha büyük olan bir bütünü yönleri olarak "bir arada kavranması", bir sistemdeki unsurların bir araya gelmesine bu bütünlük ve organik birliğin atfedilmesi, tam da synecdoche mecazı tarafından dilde verilen ilişkilerin kipliğidir (*modality*).⁵⁷

Hayden White'a göre Foucault, tüm bu sebeplerden dolayı, bir açıklama teorisinin yanı sıra bir dönüşüm teorisi geliştirir. Aklın, bilimin ve bilincin gelişiminin bir teorisini meydana getirir. Öyle ki, bu hem bir sisteme hem de bir teoriye denk düşen şey, Giambatista Vico'ya, hatta Rönesans'ın dil filozoflarına kadar uzanan bir dilbilimsel tarihselcilik geleneğinden kaynağını almaktadır. Paul Veyne'in, Foucault'nun felsefesini bir "ilişkiler felsefesi" olarak okumaya yönelik önerisini de bu noktada hatırlamamızda yarar vardır. Zira White'a göre de Foucault, dilin yalnızca şeyler dünyasını temsil etmekle kalmayan, aynı zamanda şeyler arasındaki ilişkilerin kipliğini de keşfeden bir teori ve sistem sunar.

Fakat 17. yüzyıla gelindiğinde, bilim retorikten koparılmış ve bilimin kendi şiirsel doğasına dair farkındalığı da belirsizleşmiştir. White, Foucault'nun amacının ise, tüm bu tarihsel seyir içerisinde, düzyazıyı bir şiire dönüştürmek olduğunu belirtir. Bu nedenle Foucault, White'a göre, insan bilimlerindeki tüm düşünce sistemlerinin temsil etme ve açıklama iddiasında oldukları şeylerden ziyade, sözcüklerin

55 a.g.e, 43.

56 İsveçli biyolog Carl Linnaeus'un hayvanları, bitkileri ve mineralleri sınıflandırmak için oluşturduğu, biyoloji bilimindeki özel bir sınıflandırma sistemi.

57 a.g.e. 47. (Çeviri bana ait.)

dünyasıyla onların şiirsel olarak tamamlanışlarının terimsel biçimlendirmelere denk düştüklerini gösterir.⁵⁸ Bu yönüyle Foucault, kaynağını romantizm geleneğinden alan ve 19. yüzyılın son çeyreğinde Nietzsche tarafından ele alınan tarihsel düşünce geleneğinin devamının bir temsilcisidir.⁵⁹ Nitekim Nietzsche'nin Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası'nda, akademik tarihyazımının evcilleştirici etkisini eleştirerek, akademisyenliğin insani olan her şey karşısında yarattığı zayıflatıcı etkinin karşısına bir panzehir olarak ironiyi çıkarması da bunu destekler niteliktedir. Bu açıdan Nietzsche, şair olarak tarihçiye bazı görevler tanımlar. Şair olarak tarihçi, tanıdık olanı tuhaf kılan, gündelik olana sonsuzluk damgasını vuracak olan ve sıradan olması muhtemel bir temayı evrensel bir melodinin ihtişamına kavuşturan kişidir.⁶⁰

White ve Foucault arasında belirlemiş olduğumuz paralelliklerin yanında, bu iki figürü birbirinden farklı kılan bir durumun bu olduğunu söyleyebiliriz. White, geçmişte kalan ve bu açıdan o günün insanı olarak tarihçi için aşına hâle getirilmesi gereken tarihsel nesnelere anlamındaki tarihsel olayı ayırt etmek niyetiyle tarihin estetize edilme biçimlerini gözler önüne sererken; Nietzsche'den ilham alan Foucault ise, tam da tanıdık gözükken şeydeki tuhaflığı gözler önüne sererken şair-tarihçi kimliğine bürünerek tarihteki estetik yönü ifşa etmektedir. Böylece kendisini kesin, tutarlı ve bütünlüklü bir anlatı olarak sunan bir bilim olma gayretindeki tarihi ve bu tür bir tarih fikrindeki tarihsel anlatının gerçekliği gizleme eğilimlerini ortaya koymaktadırlar.

3.Soybilim ve Anlatı: Tarihin Kurgusallığının İfşası

Makalenin ilkbölümünde ele aldığımız, 19. yüzyıl tarih geleneğinin meydana getirdiği tarihyazımının yükü karşısında verilen Nietzscheci soybilimle ilgili yanıtı yeniden bakalım. Bu yanıtın odak noktasını, tarihsel gerçekliğin perspektifsel olarak yeniden yorumlanmasında, bu gerçekliği süregelen şimdiki zamanın ihtiyaç ve çıkarlarına uydurma umudu tesis etmez. Nietzsche, tarihsel gerçekliğin inkârıyla, "tarihsel gerçekliğin" yalnızca şimdiki ihtiyaç ve çıkarların bir izdüşümü olduğu iddiasında bulunur.⁶¹ Foucault'nun soybilimi ise, tarihteki güç ilişkilerinin tersine çevrilmesi anlamında birtakım güç ilişkilerini barındırır. Tarihçi de bu noktada, geçmişin imgelerini tersine çevirebilecek ve mevcut düzeni derinlemesine irdeleyebilecek olan kişidir.⁶² Foucault hem soybilimi hem de arkeolojiyi merkezine alan stratejileriyle, devamlı olarak reddettiği yapısalcılık "suçlamalarından" kendisini kurtarmış olur.⁶³ Arkeoloji ve soybilimi, farklı fenomenlerdeki değişen yapısal stratejileri araştırmak için kullandığı unsurlardır. Burada arkeoloji ise, söylemlerin oluşum kurallarını

58 a.g.e. 48.

59 a.g.e. 50.

60 Nietzsche, The Use and Abuse of History'den akt. White, "Foucault Decoded", 51.

61 Allan Megill, "Foucault, Structuralism", 498.

62 Mark Poster, Foucault, Marksizm ve Tarih, 98.

63 Foucault, Fransa'da onu yapısalcı olarak tanıtan çeşitli yorumculara, yapısalcılığın anahtar terimlerini, yöntemlerini ve kavramlarını kullanmadığını belirterek sert bir şekilde cevap verir. The Order of Things, s. xiv, "Monstrosities in Criticism," s. 58, ve The Archaeology of Knowledge'ten akt. Megill, "Foucault, Structuralism", 459.

yakalamayı amaçlayan analiz düzeyini göstermek için kullanılır.⁶⁴ Arkeoloji terimi, farklı bilgilerin yalnızca çeşitli versiyonlarının olabileceği gerçek bir epistemik yapıyı ortaya koyar gibi görüldüğü ölçüde, Foucault'nun yapısalcılıkla özdeşleştirilmesi için bir işaret gibi gözükse de Foucaultcu yorum bundan farklıdır. Bu yönüyle *Kelimeler ve Şeyler*'in alt başlığına dikkat etmek gerekir. Zira mesele burada bir arkeoloji yapma meselesi olarak duyurulmaz; daha ziyade, insan bilimlerinin bir arkeolojisini yapma çabası vardır. Arkeoloji, farklı söylemsel olayları ve yerel bilgileri iktidara eklemleyen mekanizmaların yatay bir kesitine işaret eder.⁶⁵ Arkeolojide böylece hem *arkhe*, dolayısıyla başlangıç meselesi vardır hem de tarih çalışmalarında da kilit bir rol üstlenen arşiv kavramı merkezdedir. Foucault arşivi nasıl kullandığını ise şöyle açıklar:

Arşivi, bir uygarlığın koruduğu metinlerin toplamı veya bir uygarlığın yaşadığı felaketlerden geride kalan izlerinin bir toplamı olarak değil de, bir kültürdeki ifadelerin ortaya çıkışını ve ortadan kayboluşunu, kalıcılıklarını ve silinmelerini, olaylar ve şeyler olarak paradoksal varoluşlarını belirleyen kuralların etkileşimi olarak tanımlayacağım. Söylemin olgularını arşivin genel unsuru dahilinde analiz etmek, bunları (gizli bir anlamın veya bir yapı kuralının) belgeleri olarak değil, anıtları olarak ele almak anlamına gelir; ona, herhangi bir jeolojik metaforun haricinde hiçbir köken tayin etmeksizin, bir arkeolojinin başlangıcına yönelik ufak bir hareket gerçekleştirmeksizin, etimolojinin muzip hukuku uyarınca, bir tür arkeoloji diyebileceğimiz bir işlem yapmak demektir.⁶⁶

Görüldüğü gibi arşiv, Foucault için geçmişin ölü izini aramak anlamına gelmez. Nitekim arkeoloji de esasında şimdiyle (*présent*) ilgilidir. Foucault arkeolojiyi, “şimdi ne olduğumuzu bilmek için kullandığını” dile getirir.⁶⁷ Böylece Foucault, şimdiye odaklanan bir tarihe vurgu yapar. Yani bilgi nesnelere tarihselliği sorusunu sormak, aslında hem verili bir söylem rejimine hem de bir iktidar konfigürasyonuna aidiyet durumumuzun bir soruşturmasını yapmak anlamına gelecektir.⁶⁸ Bilgi Foucault için her daim iktidara bağlı olduğundan dolayı, bir tarihsel metni yazan kişinin, kendi pozisyonu için bir hakikat iddiasında bulunurken her zaman kendisini sınırlandırması zorunludur.⁶⁹ Böylelikle Foucault, tarihinin zaman içerisinde bir tür geriye doğru gitme pratiğiyle, farklılık tespit edene kadar kazı çalışmasını sürdürdüğü bir tarihsel kavrayışı ortaya koyar. “Damiens’in gördüğü işkence” gibi

64 Mark Poster, Foucault, Marksizm ve Tarih, 98.

65 Judith Revel, Le vocabulaire de Foucault, 7.

66 Michel Foucault, “Sur l’archéologie des sciences. Réponse au Cercle d’épistémologie”, Cahiers pour l’analyse, n° 9, été 1968, DE’den alınmış, vol. 1, texte, 59. (Çeviri bana ait.)

67 “Si je fais cela, c’est dans le but de savoir ce que nous sommes aujourd’hui.” “Dialogue sur le pouvoir”, içinde S. Wade. Chez Foucault, Los Angeles, Circabook, 1978, DE’den alınmış, vol. 3, texte no 221’den akt. Revel, Le Vocabulaire de Foucault, 7.

68 Judith Revel, Le vocabulaire de Foucault, 7.

69 Mark Poster, Foucault, Marksizm ve Tarih, 100.

çeşitli farklılıkları saptayınca kadar tarihçi geriye gider. Foucaultcu yöntemde tarihçi, yabancı söylemleri, pratikleri ve fenomenlerin rasyonelliklerini ifşa edecek şekilde bir araştırmayı gerçekleştiren kişidir.⁷⁰

Hapishanelerin doğuşuyla ilgili analizinde episteme kavramının konumu bu açıdan hem belirgin hem de önemlidir.⁷¹ Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*'nda ve *Cinselliğin Tarihi*'nde, daha önceki episteme kavramından kaymayı meydana getiren bir durum olarak bilginin ve iktidarın çokluğunu ve dağılımını ortaya koyar. *Kelimeler ve Şeyler*'de ise tarih, tüm söylemleri açan kilit unsur olarak epistemelerin bir silsilesine dönüşür. Foucault, episteme kavramı aracılığıyla, iki şeyi bir arada sağlamaya çalışır; bu yönüyle hem değişimlerin meydana geldiği yerde takip edilmesi hem de vurguyu süreksizliğe yapabilmesi için bir zemine kavuşabilmiş olur. *Bilginin Arkeolojisi*'nde, tarihsel kavrayışında ve toplumsal analizinde etkin yer tutan "süreksizlik (*discontinuité*)" kavramının yerini şu şekilde açıklar:

Süreksizlik, kopukluk, eşik, sınır, seri, dönüşüm kavramlarının oyuna sokuluşu, her tarihsel analizde, yalnız yargılama usulüne ilişkin sorunları değil, teorik problemleri de ortaya koyar. Burada incelenecek olan problemler bunlardır [...] Bununla birlikte bu problemler ancak özel bir alanda göz önüne alınacak: Sınırları o denli belirsiz, fikirlerin, düşüncenin, bilimlerin veya bilgilerin tarihi adı verilen içerikleri içerisinde o denli istikrarsız olan bu disiplinlerin içinde. İlk olarak olumsuz bir işin sona erdirilmesi gerekiyor: Süreklilik temasını her biri kendi tarzında çeşitlendiren bütün bir kavramlar oyunundan kurtulmak.⁷²

Episteme kavramı, *Kelimeler ve Şeyler*'deki (1966) analizlerin merkezinde yer alır. Episteme, hem sistem kavramından hem de yapı kavramından farklı olduğu için pek çok tartışmaya yol açmıştır. Gelgelelim Foucault aslında, Collège de France'taki kürsüsünü kendi talebiyle "düşünce sistemleri tarihi kürsüsü" olarak değiştirenceye dek, sistem kavramını hiç kullanmamıştır. Foucault'nun episteme ile kastettiği, aslında farklı söylem türlerini birbirine bağlayan ve belirli bir tarihsel döneme tekabül eden bir dizi ilişkidir: "Bir dönemin episteme'si olarak tanımladığım şeyi oluşturan, bilimler arasındaki ya da farklı bilimsel söylemler arasındaki tüm bu ilişki olgularıdır."⁷³

Soybilim kavramına geri dönecek olursak, Foucault'nun üzerindeki Nietzscheci etkiyi anlamak ve bu açıdan soybilimsel tarih anlayışını kavrayabilmek için kaleme aldığı oldukça önemli bir makalesi, 1971'de yayımlanan *Nietzsche, Soybilim ve Tarih (Nietzsche, la généalogie, l'histoire)*'tir. Foucault'nun bu makalesinde ortaya koyduğu analizleri dikkate alındığında; Foucault, şimdiki zaman tarihçiliğinin perspektivizmi odağına alması gerektiğinin farkında görünür. Bu yazısı boyunca,

70 a.g.e 98-99.

71 Mark Poster, Foucault, Marksizm ve Tarih, 98.

72 Michel Foucault, 2014. Bilginin Arkeolojisi. Çeviren Veli Urhan. İstanbul, Ayrıntı, 34.

73 Les problèmes de la culture'den akt. Judith Revel, Le vocabulaire de Foucault. Paris, Ellipses, 2002, 25. (Çeviri bana ait).

Ortodoks tarihyazımı ile Nietzscheci soybilimi karşılaştırmaya girişir. Foucault'nun "tarihçilerin tarihi" dediği tarih yaklaşımı, bu yazıda, kendisine zamanın dışında bir dayanak noktası veren ve her şeyi bir çeşit kıyamet nesnellğine göre yargılama iddiasındaki, daima kendisiyle özdeş olduğunu savunan bir bilinci varsayar. Bu tür bir tarih modelinde, tarihçi başkalarının sahneye girebilmesi ve söz alabilmesi adına kendi bireyselliğini silmiş olan kişidir.⁷⁴ Buna karşılık, Nietzscheci soybilim ise perspektifsel bir bilgi olmaktan imtina etmez ve korkmaz, bu yönüyle de kendi adaletsizliğinin farkında olup bu adaletsizliği reddetmez. Ortodoks tarihyazımının aksine, Foucault'nun Nietzscheci soybilim versiyonunu ortodoks tarihyazımından ayıran şey, farklı ve görünüşte çelişkili perspektiflerin basitçe tek bir değişmez gerçekliğin değişen profilleri olarak alındığı perspektivizm değil, çok daha radikal, yani tarihsel gerçeklik kavramının kendisinin reddedilmesidir. Zira Nietzsche, geçmişin katı gerçekliğine çeşitli açılardan bakmanın meşruiyetini savunmaktan çok daha fazlasını gerçekleştirerek, geçmişin katı bir gerçeklik olmadığını iddia etmektedir. Böylece her sözde tarihsel gerçekliğin yalnızca bir önsöz, bir maske, keyfi bir durma noktası olduğunu, başka "gerçekliklerin" sonsuzluğunu örttüğünü de iddia eder. Kısacası soybilim, tarihsel anlatının nesnesi olabilecek bir şeyin varlığını reddeder. Bunun yerine her tarihsel gerçekliğin, yorumlamanın engin ve bitmek bilmeyen oyununda, başka bir noktada değil de sadece bir noktada durmamız için bir bahane olduğunu savunur.

Benzer bir eleştiriyi White dayapar. White, anlatının estetik olarak biçimlendirilişyle, tarihyazımının yalnızca anlatının evrimsel bir çizgi içerisindeki duraklar olmadığını, bunun yerine, esasen tarihsel gerçeklik hakkındaki farklı alternatif kavrayışlar olduğunu göstermeye çalışır.⁷⁵ Tarihçinin ne nesnelere ne de bu nesnelere, dolayısıyla tarihsel olayların cereyan ettiği tarihsel alan artık görünür olduğu için, tarihçi bahse konu olayda söz konusu olan ilişkileri kurgusal biçimde oluşturmak adına, öncesinde bunları hayal gücü yoluyla canlandırmaya mecburdur. Ancak bu canlandırma ve tefekkür (*reflection*) etkinliğinin mitlerle, fabllarla veya edebi sanat ürünleriyle karıştırılmaması gerekir. Tarihin mitle veya kurgusal edebiyatla ortaklaştığı nokta ancak her ikisinin de zemininde dil unsurunun bulunması olabilir.

Benzer bir şekilde, tarihçinin anlatı olarak ortaya çıkardığı ürün de diğer mezkur ürünler gibi, yazarının içinde bulunduğu toplumun ve onun kültürünün izlerini taşır. Tarihçi de bu öğelere dayanarak bilgi üreten kişidir.⁷⁶ Hayden White'ın fikirlerinin, makalemizin önemli uğraklarından, biri olan "tarihin estetizasyonu" meselesi açısından önem teşkil eden bir sonucu ise şudur. Tarihçi bir insan topluluğuna ait hukuki düzenin ve bundan kaynağını alan otoritenin bilincinde olduğundan dolayı, tarihçinin seçimleri de esasen ahlâki ve estetik seçimlerdir. Böylece tarih anlatısının tümüyle tutarlı ve uyumlu bir hikâye olarak biçimlendirilmesi için ahlâki bir moment de söz konusudur; bundan dolayı White, bizi etik bir durumun estetik bir şekle büründürülmesi konusunda uyarır, hatta bu seçimlerdeki ideolojik yönlere

74 Foucault, Michel. 2021. "Nietzsche, Soybilim, Tarih." Felsefe Sahnesi: Seçme Yazılar içinde, yazar Michel Foucault, çeviren Ferda Keskin, İstanbul, Ayrıntı, 250.

75 Selim Tezcan, "Hayden White ve Tarih Anlatısı Sorunu", 637.

76 Hayden White, "The historical text as literary artifact", 94-95.

dikkatimizi çekmeye çalışır.⁷⁷ Dolayısıyla White'ın tarihi bir anlatı olarak ele alan yaklaşımı, birçok açıdan kayda değerdir; White hem 19. yüzyıldan itibaren yerleşmiş olan geleneksel tarihyazımının olguculuk konusundaki yaklaşımına karşı bir eleştiri yapmakta hem de tarihin estetizasyonu yoluyla tarihe yüklenebilen kurgusal yönü ifşa etmektedir. Bu yaklaşıma göre; tarihçiler geçmiş olayları anlatırken, halihazırdaki bir olay örgüsünü keşfetmemekte, kendi ahlaki ve estetik seçimleriyle belirlemiş oldukları bir olay örgüsünü tarihsel olaylara empoze etmektedirler.⁷⁸

Sonuç

Tarih genellikle, içindetemsiliyeti debarındıran bir sözeletkinlik olarak ele alınmıştır. Bu bakımdan dışa dönük bir etkinlik olduğu kabul edilegelmiştir. Ancak anlamın içe yönelik olduğu mitle, şiirle ve genel itibarıyla edebiyatla ne açıdan farklılaştığı da çoğunlukla soruşturulmuştur.⁷⁹ Nietzsche'nin, tarihte temsili reddetmesi ve dilin hakikati aktarabilme olanağını yadsıması, aynı zamanda tarihin kendisinin de reddi anlamına gelmiş, ancak Nietzsche tarihi mitle, şiirle ve edebiyatla yeniden yaratma yoluna gitmiştir. Fakat bunu gerçekleştirirken, dikkatimizi tarihsel olandaki yüke ve aşırılığa da çekmiştir. Hayden White, Nietzsche'yi, "metaforik" tarihyazımı başlığı altında incelerken, Nietzsche'nin tarihyazımını, tarihsel açıklama ve kurgulamanın geleneksel kurallarını ortadan kaldıran bir araç olarak kullanımına işaret eder.⁸⁰ Ancak Foucault'nun, zeminini Nietzsche'de bulan tarih anlayışı ve soybilimi, her ne kadar tarihin kurallarını ortadan kaldıran bir tarih anlayışı ortaya çıkarsa dahi, dolayısıyla Nietzscheci esinler taşısas dahi, Foucault esasen yeni bir tarih önerir. Bu yeni ve farklı yol, hem tarihin ve tarih yazmanın hem de tarihi, şimdinin politik mücadeleleri içinde kullanmanın farklı ve yeni bir yoludur.⁸¹ Foucault, White'a göre, insan bilimlerinin tarihçesi açısından, 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar uzanan dört "çağın", dolayısıyla "şeylerin düzeninin" temelde farklı dilsel protokoller tarafından ayrı ayrı temsil edildiğini ifşa etmiştir.⁸²

Foucault, tarihçinin görevini, geçmişe semptomatik bir okuma yapmak olarak belirler. Dolayısıyla tarihçinin görevi, insanların söylemlerinin, gerçekte ne anlama geldiğini tespit etmektir. Böylelikle tarihçi, bu söylemlerin altında yatan ve bu söylemleri belirleyen gizli semptomları bulabilmelidir.⁸³ White ise, tarihi bir anlatı olarak görmek şeklindeki yaklaşımıyla, olguculuğa karşı duran ve tarihsel olay kavramını sorgulatan bir yaklaşımı ortaya çıkarır. Buna göre tarihçiler, her koşulda, yorumlayıcı stratejiler arasında bir seçim yapmak durumunda kalırlar. Tarihsel olaylar, tarihi yazarlar tarafından her zaman belli bir kurgu çerçevesinde aktarılırlar. Bu açıdan White, anlatıdan kaçışın mümkün olmadığını vurgularken, anlatının kendisinin doğal olmadığına vurgu yapmaya gayret eder. Bu yönüyle White'ın anlatıya duyduğu bir güvensizlikten söz edebiliriz. Fakat White'ın güvenilirmez

77 Selim Tezcan, "Hayden White ve Tarih Anlatısı Sorunu", 639.

78 a.g.e. 642.

79 Allan Megill, "Foucault, Structuralism", 498.

80 a.g.e. 498.

81 Hayden White, "The historical text as literary artifact", 82.

82 Hayden White, "Foucault Decoded", 51.

83 Allan Megill, "Foucault, Structuralism", 482.

bulduğu anlatı, 19. yüzyıl hikayelerindeki gibi bir anlatı değildir. White bunun yerine, tüm bu biçimlerin birer anlatı olduğunu vurgularken, modern eleştirinin araçlarını kullanarak bunların kolaylıkla analiz edilebileceğine işaret eder. White'ın sorguladığı şey ise, anlatının anlamı doğal görünecek şekilde sunma konusundaki yeteneğidir. Böylece White, anlatısallığın olaylara bir olay örgüsü vermek suretiyle, mitik bir yön yaratıyor oluşunu sorgular.⁸⁴

White'ın, tarihyazımına anlatısal boyutu eklemeye hedefi, böylece tarih felsefesindeki estetik boyutun ele alınması girişimi, birtakım eleştirileri beraberinde getirmiştir. Bunlardan birisi, Chris Lorenz'in yaptığı eleştiridir. Şöyle söyler:

Kim tarihi yalnızca anlatısal biçimiyle nitelendirirse tarihin motor yakıtını yok saymış olur: Tarihçiler tek bir hikaye iddiasında değil doğru hikaye sunmak iddiasındadır ve bu doğruluk iddiası tarihin ayırt edici özelliğidir: Tarih felsefesi olarak mecazi anlatıcılıkla ilgili temel sorun mecazi anlatıcılığın tarihsel hikayedeki bireysel söz dizilerinin doğruluk iddiasını kabul etse de bu farklılığı hesaba katmıyor olmasıdır.⁸⁵

Lorenz eleştirisini, tarihin sadece olaylarla değil, bu olaylardan ortaya çıkan bir dizi muhtemel ilişkiyle ilgili oluşu üzerinden ortaya koyar. Lorenz'e göre, White'ın yaklaşımı benimsendiğinde, bu ilişkiler ancak tarihçinin zihninde var olabilirler. Dolayısıyla kendi doğalarında var olmalarından söz edilemez. Bu sebeple de White'ın yaklaşımı, Lorenz'e göre, güçlü bir idealizm etkisi karşısında dirençsiz kalacaktır.⁸⁶ Ancak 19. yüzyıl tarihyazımı geleneği açısından da tarihçi ve nesnesi arasında bu türden bir idealizme düşme riskini varsayabiliriz. Dolayısıyla Lorenz'in eleştirisi, tarihyazımının pek çok şekline yöneltilebilecek türden bir eleştiri gibi görünür. Oysa White, tarihçilerin belgeleri ve birtakım tarihsel kayıtları kullanarak tarihsel gerçeği araştırma amacını reddetmez veya hatalı bulmaz. Ayrıca, geleneksel tarih anlayışında da tarihçinin yaşanmış geçmişe sempatiyle yaklaşması ve bu geçmişi hayal gücünde canlandırması söz konusudur.⁸⁷ White'ın yaptığı şey bir bakıma, tam da tarihyazımındaki tarihçi faktörüne ve tarihyazımının bir "büyük ve doğru, tek anlatı" hâline gelmesi riskine karşı bir uyarıda bulunmak gibi gözükmektedir. Zira makalenin birçok yerinde değindiğimiz üzere, White açısından anlatı, toplumsal bir bilinçle ortaya çıkar ve toplumsal bilincin inşasının gerektirdiği her türden siyasi ve ideolojik arka planla birlikte, bu bilinci üyelerine temsil etme zorunluluğunu ve yükünü de beraberinde taşır.⁸⁸

Foucault'nun da tarihe yaklaşımını ve oluşturduğu yıkıcı perspektifi bu açıdan paralel gördüğümüzü belirtmiştik. White, Foucault'nun açtığı tartışmayı aydınlatıcı ve haklı bulur. White'ın *Kelimeler ve Şeyler* ile ilgilenirken amacı, Foucault'nun ortaya

84 Hans Kellner. "Narrativity in History: Post-Structuralism and Since." *History and Theory* 26, no. 4 (1987): 24.

85 Lorenz, "Tarihler Doğru Olabilir mi", 246-247.

86 a.g.e. 235.

87 Selim Tezcan, "Hayden White ve Tarih Anlatısı Sorunu", 648.

88 Kellner, "Narrativity in History", 24.

koyduğu tarihsel iddiaları ele almak veya eleştirmek değildir. White, Foucault'nun insan bilimlerinin ifade edildikleri dilin tutsağı oldukları şeklindeki iddiasına odaklanır.⁸⁹ Bu noktada White'ın Foucault'ya ilişkin, Foucault'da dilin zorunlulukla mecaz olarak karşımıza çıktığı şeklindeki vurgusu önemlidir. Ancak Foucault'da karşılaştığımız ve özellikle, daha önce makalenin başlangıç kısımlarında da değindiğimiz üzere; *Kelimeler ve Şeyler*'de baş rol üstlendiğini gördüğümüz dilin ayırt edici konumunu tekrardan vurgulamamız şarttır. Dil, Foucault için özerk ve kendi kendisine gönderimde bulunan ve dünya yaratıcı bir varoluşu olan anlamıyla dildir. Allan McGill'in özellikle Heidegger'den ve Nietzsche'den aldığı ilham üzerinden ele aldığı şekliyle, Foucault'da dil ontolojik ve inşa edici bir sanat yapıtı gibi karşımıza çıkar.⁹⁰ Foucault böylelikle estet Nietzsche'nin tarih fikrinden yola çıkarak bu defa kendisine özgü yeni bir tarih fikrini ortaya çıkarır. Nietzsche'den aldığı ilhamla Foucault, anekdotlardan oluşan bir anlatıdan ziyade, pitoresk bir çeşitliliği meydana getiren bir tarih fikri oluşturur.⁹¹ Bu yönüyle White, özellikle *Kelimeler ve Şeyler*'de karşımıza çıkan Foucault'nun geçmişin doğru bir temsilini aramadığını, bunun yerine doğru temsilin hiçbir yerde bulunamayacağını savunduğunu saptar. White'a göre Foucault, tüm batı episteme'lerinin tasviri olan, günümüz insan bilimlerinin temelini de oluşturduğu varsayılan sistem de dahil olmak üzere, tüm temsil sistemlerinin aslında ölüme mahkum olduğunu ortaya koyar. Zira Foucault böylece, değerden bağımsız temsil sistemlerinin de imkansızlığını bildirmiş olur.⁹² Buradan başlayarak, otoriter ve değerden arınmış söylemleri tekrar tekrar inceler. Özellikle de ıslah etme görevi atfedilen modern yapılar olan, tıp veya psikiyatri gibi kurumların yarattığı söylemleri, soybilimsel olarak ortaya çıkaracak şekilde masaya yatırır.

Kurgusallık ve hakikate dair vurgusunu da buradan itibaren düşünebiliriz.⁹³ Her ne kadar inşa edilmiş olduğunu ortaya koysa bile hakikat kavramından da vazgeçmez; bunun yerine, hakikatin söylemi, söylemin de hakikati yaratma şeklini irdeler. Böylelikle bize, tarihyazımında merkeze yerleşmiş olabilecek güç biçimlerini, bunlardaki örtük ilişkileri ifşa edebilmeye yönelik bir olanak sağlar. Hayden White da kendi oluşturduğu yaklaşımında; tarih çalışmalarının tarihi retorikten arındırarak bir disiplin yaratmış olduğunu gözler önüne serer.⁹⁴ Bu retorikten arındırma süreci-tıpkı Foucault'da karşılaştığımız türden- belli başlı bazı örtük tercihlere işaret eder. Bu yolla tarih, gerçekliğin anlamlı bir temsili olduğunu iddia ettiği bir "bilim" şeklinde yapılır. White bizi tam da aslında, arkasında estetik ve etik kaygılar barındıran bu örtük tercihlere karşı uyarmaktaymış gibi görünür. Sonuç itibarıyla, tarih bir anlatı olarak dil yoluyla üretilir ve içinden çıktığı toplumun kültürel dokusunun, egemen kurumların çıkarlarının izlerini taşır. Tarihin anlatısal yönünü gözden kaçırın bir yaklaşım hem White için hem de Foucault için, tarihin içindeki tutarsızlıkları gizlemeye neden olarak, tarihinin bakış açısındaki ahlaki konumların üstünü örtmeye sebep olur; böylece tarihin kurgusallığının ve inşa

89 Allan McGill. "The Reception of Foucault by Historians." *Journal of the History of Ideas* 48, no. 1 (1987): 128.

90 Allan McGill, *Aşırılığın Peygamberleri*, 264.

91 Veyne, "Foucault Tarihte Devrim Yapıyor", 413.

92 Allan McGill, "The Reception of Foucault", 128.

93 Kellner, "Narrativity in History", 6.

94 a.g.e. 22.

edilmişliğinin üzerini örter. Dolayısıyla her iki figürün eleştirisi de, tarihsel olayların keşfedilmediklerine, her durumda tarihçi tarafından bir anlatı hâline getirilmekte olduklarına ilişkin, farklı biçimlerdeki birer hatırlatma; böylece tarihin estetize edilme ve dille ilişkilene biçimlerine dair birer uyarı gibidir.

Kaynakça

- Bidet, Jacques. 2016. *Foucault'yu Marx'la Okumak*. Çeviren Zehra Cunillera. İstanbul: Metis.
- Carr, Edward Hallett. 2021. *Tarih Nedir?* İstanbul: İletişim.
- Foucault, Michel, "History, Discourse and Discontinuity." Translated by Anthony Nazarro *Salmagundi*, no. 20 (1972), 225-248.
- .2014. *Bilginin Arkeolojisi*. Çeviren Veli Urhan. İstanbul: Ayrıntı.
- . 2021. "Nietzsche, Soybilim, Tarih." *Felsefe Sahnesi: Seçme Yazılar* içinde, yazan Michel Foucault, çeviren Ferda Keskin, 231-256. İstanbul: Ayrıntı.
- ."Sur l'archéologie des sciences. Réponse au Cercle d'épistémologie", *Cahiers pour l'analyse*, n° 9, été 1968, repris in *DE*, vol. 1, texte, 59.
- Kellner, Hans. "Narrativity in History: Post-Structuralism and Since." *History and Theory* 26, no. 4 (1987): 1-29.
- Lorenz, Chris. 2013. "Tarihler Doğru Olabilir mi? Anlatıcılık, Olguculuk ve "Mecazi Dönemeç"." *Cogito (YKY)* (73: Tarihyazıcılığı): 225-251.
- Megill, Allan. 1973. "Foucault, Structuralism, and the Ends of History." *The Journal of Modern History* (The University of Chicago Press) (51): 451-503.
- ."The Reception of Foucault by Historians." *Journal of the History of Ideas* 48, no. 1: 117-41.
- . 2021. *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*. Çeviren Tuncay Birkan. İstanbul: Metis.
- Nietzsche, Friedrich. 2018. *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası*. Çeviren Mustafa Tüzel. İstanbul: İş Bankası.
- Poster, Mark. 2008. *Foucault, Marksizm ve Tarih*. Çeviren Feride Güler. İstanbul: Otonom.
- Revel, Judith. 2002. *Le Vocabulaire de Foucault*. Paris: Ellipses.
- Tezcan, Selim. 2018. "Hayden White ve Tarih Anlatısı Sorunu." *Turkish History Education Journal* (7): 632-661.
- White, Hayden. 1973. "Foucault Decoded: Notes From Underground." *History and Theory* (Westleyan University) (12): 23-54.
- . 1985. "The historical text as literary artifact." *The tropics of discourse: Essays in cultural criticism* içinde, yazan Hayden White, 81-100. Baltimore: Johns Hopkins University.
- . 1985. "Introduction: Tropology, Discourse, and the modes of human consciousness." *The tropics of discourse: Essays in cultural criticism* içinde, Baltimore: Johns Hopkins University
- . 2000. "An Old Question Raised Again: Is historiography art or science? (Response to Iggers)." *Rethinking History: The Journal of Theory and Practice* (9): 391-406.

— . 2013. “Tarihsel Olay.” Çeviren: Sanem Paker. *Cogito* (YKY) (73: Tarihyazıcılığı): 61-87.

— . 2022. *Metatarih: On Dokuzuncu Yüzyıl Avrupası’nda Tarihsel İmgelem*. Çeviren Mehmet Küçük. İstanbul: Ketebe.

Veyne, P. 2019. “Foucault Tarihte Devrim Yapıyor”. P. Veyne içinde, *Tarih Nasıl Yazılır?* (N. Özyıldırım, Çeviren s. 377-423). İstanbul: Metis.